

HARMADIK KORSZAK.

AZ ÁRPÁDHÁZI KIRÁLYOK ÉS HERCZEGEK.

(1002–1270.)

19. §.

T á j é k o z á s

Magyarország új korszakba lépett, s vele Erdély is. A vezérség helyébe királyság áll: s az ő s vallás helyett a rom. katolika, s az ő s kormányforma helyett az európai rendszer nyomul előtérbe. A hon püspökségekre, megyékre, s ispánágokra oszlik fel. Az ispánok élén a nemzet által választott nádorispán állt, mint az ország főbirája; a püspökökén a primás, mint a király főcancellára, ki az okmányok kiadásával s a király pecsété őrzésével lő n megbizva ¹⁾.

Erdély Magyarországhoz kapcsoltatott, de hogy bele nem olvasztatott, az a magyar király s Erdély kormányzója közt folyvást vizzály tűzfészke maradt ²⁾.

A hibás szervezet mellett, a két hon érzülete között az ű r nagyobbá válik. Az országos alapelveket, melyeket szt. István papirra tesz, a két hon különböző értelemben, különböző irányban kezdi magyarázni és érvényesíteni.

Ez eltérés főké p két pontnál kap új botránykövet. Az egyik az, hol szt. István a jövevényekről szólván, azok ide

¹⁾ Partes Transilvaniae, sőt Regnum Transilvaniae czimmel is illetik. Verbőlczi Trip. III. 3. 1. Éder Felmerhez 69. 217.

²⁾ A nádorság, primáság e korban ered. A primások e hatálya tart 1690-ig, a nádoroké 1848-ig. L. Új m. Muzeum 185⁰/₁ I. f. XXIX sat. I. A primásokról. Magy. Sajtó 1857. dec. 1858 jan. febr. számait.

telepedésének igen nagy horderőt tulajdonit, felállítván, miképp az egy nyelvű s egy szokással bíró birodalom törékeny ¹⁾. E pontot Magyarhon érvényesíté tulnyomólag.

Ellenben Erdély egyet fordítván ez alapelvek lapjain, azon helyet, hol szt. István, a nemzeti szokások megtartását köti fia, s illetőleg, a következő uralkodók lelkére, hol kétségbe vonja, hogy görög rómain helyesen kormányozhatna ²⁾, e pontot Erdély magyarázá igen elbizakodottan.

E VI. és VII. pont az, melyet századokig karddal magyaráz a két haza egymásnak, mások hasznára.

A nagybirtokosok hazája, Magyarország, e lényeges pont körül nem értette a kis birtokosokból álló Erdély féltékenységét, mi ezt folytonos izgalomban tartá.

Ezen izgalom rugója, a nemzetiség, még akkor mint alakatlan eszme szunyadozott a nemzet lelkében. Magyarhon delejtője nyugoton teljesen megnyugodni látszott; Erdély delejtője folyvást keletfelé gravitál, mire igen sokat tett az, hogy a népesség nagy része a keleti valláshoz tartozott.

Magyarhon a pápai és császári udvarok rokonszenvétől vár mindent; Erdély a görög császárok intéseire igen sokat ad; mert a mint szemét elfordítá, a görög birodalom felől, mely Belgrádig nyult fel, új meg új rabló csapatok, bolgárok, besenyők, kúnok kelnek fel, s rohannak a keleten fedetlen hagyott Erdélybe.

Erdély Magyarhon része, de távol esvén a hon szivétől, melynek széke igen messze nyugotra, hatásélre tételt: – oltalmazásával ott fenn keveset törődhetnek; ott is elég baj volt.

A magára hagyatás, az önálló szervezet gondolatát újra életbe lépteté, Erdély Magyarhontóli függése mind lazabbá válik; forradalmak ütnek ki; mig végre a két hon egymással szakaszt; s az egy magyar hazából kettő lett, s kelet és nyugot közt egy időre megoszlék.

¹⁾ Szt. Istv. I. decret. Libr. I. Cap. VI.

²⁾ Ugyanott Cap. VIII.

Volt mégis valami, mi a haza két felét a legszilárdabb lánczokkal füzé egybe: a vérség atyafiságos érzete mellett, azon szent kegyelet, melylyel a magyar hazájához s királyához ragaszkodott. És ez érzület egyesítő eszméje, a magyar szt. korona, melynek sorsát a nemzet hazája, nemzete sorsával egynek nézte, s valahányszor veszély fenyegeté, mint nemzeti palladiumáért, aranyát, vérét patakban ontá.

Innen magyarázható, hogy a szt. korona jelvényei, nyolczszázad mulva, annyi hányatás után is, a lehető épen mennek át az unokákra. E jelvényekről, mint a két hon kapcsáról néhány szóban emlékezni, igen korszerűnek látjuk. És e jelvények a következők ¹⁾:

A szent István koronája, melyet szt. István apostoli első királyunk a pápától kapott, s mely ma egy más koronára van illesztve, mit a görög udvar küldött I. Gejza királynak (1074) ... ²⁾. A koronázás ünnepélyénél a királyok

Királyi palástot vettek magokra, mit Gizella királyné, szt. István neje, mint hiszik, saját kezeivel himzett, s 1031 – ben a sz.-fejérvári egyháznak ajándékozott. Oly mű, hogy mint azon kor legszebb remekét csak bámulni lehet.

Királyi pálczát adtak kezébe, mely eltérő alakjánál fogva nem csak a kormányzói, törvényhozói hatalmat, de egyszersmind a nemzet harczias természetére mutatólag a fővezéri hatalom kézbe adatását is jelelte.

Királyi aranyalmát adtak balkezébe, mely kalvaria hegyi földdel van töltve, s rajta kereszt; a föld hogy emlékeztesse, mikép a királyok is porból lettek, s porrá lesznek, a kereszt pedig a keresztény vallás képviselésére. Oldalára

Királyi kardot övedztek; s az egészet a

¹⁾ A koronát igen sokan leirták már. Rajzát I. Pray Annales I. 10–11. l. Magyarul újabban, Jászay, 228–29. l. Legújabb rajzát s leírását I. Mittheilungen d. Baudenkmale. 1857. 201. l.

²⁾ Hogy a forradalmiak elásták, s 1853 sept. 8-án hosszas kutatás után feltalálták, s e feltalálás helyére kápolnát emeltek, s a jelvényeket a budai várba tették le, ismeretes tény. Felsőbb megbízás következtében Bock F. kölni muzeum-őr e jelvényeket mostani állásukban leirta, ennek nyomán veszik olvasóim. Mittheilungen d. k. k. Central-Commission z. Erf. und Erhalt, der Baudenkmale. Wien, 1857. jun. jul. aug. füzet.

Királyi saru egészíté ki, mi a czipőre felyül jött...
Mint hetedik, koronázási jelvény, ide járul

Az oltárkereszt, melyre a királyok az országnak az esküt letették.

Ott őriztetek mind e napig Budán, Mátyás király palotájában, mint a nemzet nyolcz százados kegyelete bálványai. S mind régiség, mind szépség és drágaság tekintetében Európa bár mely királysága jelvényeivel szépen kiállják a versenyt ¹⁾).

Mielőtt tovább mennénk, Erdély e kori berszerkezete, kormányzása s az anyahonhozi jogszerű viszonyáról némely tájékozó általánosságokat kell megemlítenünk.

Hazánk Magyarhonnak kiegészítő része lévén, mint ilyen, az anyahon törvényei alatt állt, melyek hozatalában maga is részt vett, vagyis a magyarhoni országgyűlésekre az erdélyi nemzetek is meghivattak, kik követek által képviseltették magokat ²⁾).

De azért meg volt bizonyos állami élete. Külön tartományi gyűléseket is tartott, melyeket a vajda hívott össze, s volt gyűlése, melyben a király elnökölt. S ezekben magának az anyahontól különböző statutumokat hozhatott ³⁾). Gyűlés hely rendszeren Torda.

Az esetek, melyekben Erdély magára is gyűlést tarthatott, s határozatokat hozhatott, a következők valának:

1. Sürgető, s Erdélynek külső ellenség elleni védelmét illető tárgyakban.

¹⁾ Műtani nyomozódások alapján utolsó tudományos vizsgálója Boch, a meglévő királyi pálcza és oltárkereszt keletkeztét a XII. az aranyalmáét a XIV. a kardét a XV. századra teszi. A forradalom utáni elásatás a k. palástot kissé megviselte. A többi ép.

²⁾ E résztvétel felderítésére gr. Kemény J. egy hosszú értekezést irt, oklevelekkel. L. Arpadia. Tört. Zsebkönyv, szerk. Kovácsóczi III. k. 1838 1–82. l. L. k. Schuller, Umrissé et krit. Studien. 1840. 33–48. l. Hogy a százszokat is meghívák, s rendszeren négy követet küldtek, l. okleveleket Arpadia III. 7–8. l. a magyar és székely nemesség meghivatását l. Arpadia III. 9–24. l.

³⁾ Ellenkezőt nem. Verbölczi Decr. Trip. P. III. Füz. 2.§. 2. A Magyarhoniaktól különböző institutiokat l. Verb. P. III. Tit. 3.

2. Mikor szokásos kebelbeli törvényt akart hozni.

3. Midőn a király vagy Magyarhon pénz vagy fegyveres segílyt kért... ¹⁾). Melyekből az is látszik, hogy Erdély sokkal szorosabban volt az anyahonhoz csatolva, mint más tartományai, mint pl. Slavonia.

Hogy ezen eseteken kívül a három nemzet, mint pereket ellátó gyűlés gyakran összeült, annak számtalan nyomait látjuk ²⁾).

De nem csak Erdély, hanem egyes nemzetei is, a magyar, székely, – később a szász – külön kis államokat képeztek. Mindenik gyűlésezett külön külön is. A magyarok gyűlés helye Torda, a székelyeké Udvarhely, a szászoké lesz Szében. A kebelbeli ügyeket itt látta el mindenik függetlenül.

Erdély élén egyelőre királyi hercegek állnak. Ilyet tizenháromat ismerünk: Imrét, Zoltánt, I. Bélát, Géjzát, Lászlót, Álmost, II. Bélát, II. Lászlót, Istvánt, III. Bélát, Andrást, Kálmánt II. Istvánt; kik Magyarhon egy részét is bírák, s többire később királyok lettek ³⁾).

A hercegek korában közbe közbe vajdák is jelennek meg, kiket a királyok a magyarnemesek közül neveztek. Mig nem egészen vajdákra száll az igazgatás, kik a hercegek által felkeltett függetlenségre vágyódást tovább fejtik, s a szt. István által kezdett korszakot azzal fejezik be, hogy Erdély vajdája Magyarhon királya lőn, miből a két hon külön szakadásának szomorító catastrophja következett.

20. §.

Szt. István király.
(1002–1038.)

Szt. István eddig is királya volt Erdélynek, de a hetedik magyar törzsfőnök visszahatása miatt Erdély újjá szervezését, pár évvel később kezdheté meg, mint Magyarországet.

¹⁾ Gr. Kemény J. a mohácsi vész előtt 17. ily külön országgyűlés nyomait mutatja fel. Arpadia III. 24–62. l.

²⁾ Ily gyűlések nyomait l. Arpadia III. 63–81. l.

³⁾ L. A hercegekről külön külön. Benkő Gen. Trans. I. 163–8. l.

A király Erdélytől messze fent, Esztergomban tévé le királyi székét, lánglelkének melege, koronája dicsfényének sugárai, ide le csak később birhattak hatásra vergődni.

Sötét még e kor Erdély történelmi láthatárán, de utólagos buvárlatok nyomán, szervezésének legalább körvonalait már ismerjük.

A törzsi öröklés alatti kormányzat ős alakja helyébe szt. István, úgy látszik, hivatalnokot állít, Zoltán herceget, anyjáróli nagybátyját ¹⁾, kit erdélyi Zoltánnak neveztek ²⁾. Hogy a királyi hercegek később e fényes álláshoz jogot formálhattak, s ez által az anyahonhozi viszonyunkat lazabbá tették; annak alapja később merült fel.

A kormány székhelyét már a vezérek Gyulafejérvártt üték fel, s hogy tovább is az maradt, semmi kétség benne. És e pont, mind hadmútani, mind igazgatási szempontból igen jól volt választva, különben is csaknem középpen fekszik.

A megyei felosztást, melyen alkotmányos életünk, mint oszlopokon nyugodott, Magyarhon mintájára, Erdélyben is végrehajtá ³⁾. Mely évben tette, s eredetileg hány megyére osztá: arra határozottan felelni nem birunk, de a hagyomány s némi adatok nyomán úgy tartjuk, hogy hétre. Ez eredeti ős megyék: Fejérvár, Hunyad, Küküllő, Thorda, Kolos, Doboka és Belső-Szólnok vármegyék; és e hét megye hét várából keletkezett Erdély latin és német neve, mely hét váru tartományt látszik kifejezni ⁴⁾. Hogy e megyék inkább honvédelmi szempontból

¹⁾ A rokonság mely fokán állt a királyhoz L. Pray Annales I. 18. l.

²⁾ Thuróczi, Chronic, P. II. C. 30. Székely István krónikája 160. 283. l.

³⁾ Halhatlan történetbúvárunk gr. Kemény József ezt megfajtatdó, először egy 1322-ban kelt oklevelet vesz elő, mely nyilván mondja, hogy a megyék eredete a fejérvári nagy templom alapítása korára viendő; erre egy 1277-beli oklevélből kimutatván azt, hogy ez egyházat szt. István alapítá: a megyék akkori keletkeztét világossá tette. L. jeles értekezését: Magazin für Geschichte... Siebenbürgens v. Ant. Knrz. Kronstadt 1845. I. 230. l.

⁴⁾ Van egy oklevelünk 1096-ról (Fejér Cod. dipl. II. 16.) melyben Erdély Septem Castra = hét vár név alatt jön elő. Ha szinte ezen oklevél kétség alá vonásának engedünk is, fenn marad Kéza S. kronikásunk, a XIII. századból, ki Erdélyt hasonlóan Septem Castrának nevezi: honnan a hét vármegye hét várára bizton következtetni. Vannak ugyan, kik Erdély német nevét, a Siebenbürgen nevezetet a szászok által jóval később állított hét várostól akar-

szabattak ki, mutatja az, hogy némely megyéink a hon egyik szélétől a másikig, hosszan vétettek fel, s minden megye közepére egy várat állittat, miről vidéke a vármegye nevezetét is vette. E megyék élére főispánokat állit, kik vármegyéinknek birái s hadvezérei valának.

Magyarhont püspöki megyékre is felosztván: Erdélyt egy püspöki megyévé alakítja, s a kalocsai érsek alá rendeli; míg az esztergomi érsek a hat nyugoti püspöki megyét kormányozá. E püspökséget s káptalanát Fejérvárra teszi le, még pedig mint hinni szeretik 1003-ban Fejérvárt¹⁾.

Melléje a Gyulától lefoglalt kincsekből azon templom alapját veti meg, mely sok újítás után bár, de eredeti helyén most is áll²⁾.

Ily kormánysszervezet alapját veté meg szt. István Erdélyt ugy nevezett magyar földén, mintegy 800 □ mértföldön; míg keleti részében, mintegy 200 □ mföldnyi területen, a székelyek a hátszél védelmének terhe mellett, a megyei szerkezet bevitelétől, minden adótól és tizedtől mentek látszanak maradni.

Anomal intézkedésnek tetszik; de nem szabad felednünk, hogy a bessenyők, kik a magyart két előbbi hazájából kimotozták, ott székelték Erdély keleti szomszédjában, s még mind fenyegetőleg álltak, s hogy erős határvéd szükségeltetett ellenök, csakhamar megmutatták, mert mint számítják, a bekapcsolás után két évvel, 1004-ben Erdélybe rontanak³⁾. Mi zaklatá e nép szenvedélyét, vajjon csak zsákmányt kerestek-e az akkor kincsesnek nevezett Erdélyben⁴⁾, vagy Moldvában alkotott ha-

ják kibetüzni: de az bizonyos, hogy a százszoknak Kéza idejében hét kerített városok nem volt: Szeben a XIII. század közepén még mind csak Villa Hermann; Besztercze, és Medgyes várkerítése jóval épült Kéza után sat. Erd. Régiségei 85. Haner, Das königliche Siebenbürgen 226. l. L. különösön Lubloi Schuller Frigyes szebeni tanár czáfolatát arra, hogy a Siebenbürgen nem a szász városokról származott. Blätter f. Geist Gemüth u, Vaterlandskunde. 1858. 4. 5. sz.

¹⁾ Ant. Bonfini Rer. Ungar. decad. II. Cap. 1.

²⁾ Timon Epitome ez évre, Schematismus V. Cleri Dioece. Trans. 1848. LXXI. lap. E püspökségről l. Szeredai, Series Episcoporum Trans. 1791. Sieb. Quartalschrift I. 171. sat. 1.

³⁾ Timon számítása szerint. Epitome Chronologica 2. l.

⁴⁾ Ant. Bonfin, Decad. II. Cap. 1.

zajok határát akarták terjeszteni: bajos reá határozottan felelni; annyit látunk, hogy Moldvában Kumania név alatt meglehetősen hatalmas birodalmat alkotnak, s minden rokonságuk mellett ¹⁾, itt is üldözni kezdik annyit zaklatott őseinket. Most Keán vezérek alatt ütnek Erdélybe, szt. István elejökbe áll, Keánt megöli zsákmányait visszaveszi, s belőle templomokat épít ²⁾.

A nagy király a szt. Benedek rendnek több kolostort épített Magyarhonban: hihetőleg az erdélyi Szt. Benedek nevű faluk valamelyike is itt veszi eredetét.

Nem czélunk Szt. István magyarhoni alapítványait s egyéb intézkedéseit részletezni; de nem tehetjük, hogy olvasóink figyelmét azon kor alkotmánya s büntető törvénykönyvének alapvonalaira fel ne hijjuk, mint a melyek azon kor elveit erkölceit igen szépen visszatükrözik. E törvényczikkek 1016-ban, Tolnán tartott gyűlésen jöttek a nemzet elébe ³⁾.

Nyolcz századig virágzott alkotmányos életünk, s az Európában akkor bejött tized által gazdagságra vergődött papság tekintélyének megalapítása mellett, még kettőt kell különösen megemlitenünk: egyik az, hogy a magyar nőnemet, azon korban, midőn a szépnem Európaszerte rabszolgaságban élt, a magyar lovagiassága törvény oltalma alá helyezé ⁴⁾, s alapját véte azon jogi állapotnak, melylyel a magyarnő Európa minden női felett egész korunkig büszkélkedett; másik a hasonlóan rabszolgaságban nyomorgó nép érdekében tett azon in-

¹⁾ A Bessenyők (pacinaciták, bissenusok) feletti buvárlatokkal többen foglalkoztak korunkban. Pray (Annal I. 34. l.) Kúnt, bessenyőt egynek tart. Jernei Keleti útazásában (I. köt 227–70. l.) hol eléadja, hogy már az első századokban Magyarhonban és Erdélyben feles bessenyők telepedtek le; később a palóczokról irt értekezésiben (Magy. Történelmi tár I. 3–68. l.) alaposan kimutatja, hogy az orosz és lengyel krónikások ugyan azt nevezték palóczoknak, kiket a görögök kúnoknak. Így vélekedik Szabó Károly (Új magy. Muzeum 1853 XII. füz. 601. l.) s a magyar és kúnok rokonsága alapján a moldvai és besarabiai Csángó-magyarokat ezek maradékainak tartja, valamint mások is.

²⁾ Ant. Bonfin. dec. II. Cap. 1.

³⁾ Pray számitása szerint. Annales I. 26. l.

⁴⁾ A nőkről Decret. Libr. I. Cap. XV–XXXI. Vesd össze Magyar Sajtó 1857. jan. számait.

tézkedése, melyben a törvény védelme mellett, a nép felszabadíthatóvá lön ¹⁾, s ez által az eddigi úr és szolga, s most alakult papság mellé, egy negyedik, a polgárosztály kifejlésének is útát nyitott.

Ily messzi kiható intézkedéseit az egyébaránt békében uralkodó Szt. Istvánnak, 1021-ben ismét Erdély felől zavarák meg. A bessenyők vagy kúnok ismét beütöttek Erdélybe s azt égették és rabolták: de a király újra serget küld, s viszont ki nyomták ²⁾.

Hosszas volna uralkodása történetét adnunk, valamint az erdélyi akkori dolgok elbeszélésében is összehuzzuk vitorlánkat; mert Erdély beléletére majd mi adatunk sincs. Annyit látunk, mikép Szt. István biztosokat küld, hogy a népet, a közelgő rablók elől várokba, városokba hajtsák³⁾, de ez időben Fejérváron kívül más várost nem ismerünk⁴⁾. Udvarhely a széke-lyek ős fővárosa ⁵⁾ még csak falu; s Szebent pedig a krónikai rege is csak mint alakulófélben lévő falut említi ⁶⁾. Hanem, hogy a földmivelés s főleg a baromtartás jól áll, mutatja az, hogy Szt. István a tizedre, mint legbiztosabb alapra fekteté a papság jövedelmét; valamint az, hogy míg a gyilkosságra csak 12 aranyot szabott, némely más bűntényeket száz tulokkal büntettet ⁷⁾.

Ily napokat látá Erdély első királya alatt, ki tán hogy a görög föld felőli beütéseknek véget vessen, fiát, Imrét a görög császárok leányával nősíti, s 1031-ben Erdély herczegévé nevezi ⁸⁾, ki azonban még azon év sept. 2-án meghalt ⁹⁾. E

¹⁾ Decret. Libr. I. Cap. XVIII. Libr. II. Cap. III–VI.

²⁾ Kik voltak, honnan jöttek, I. Pray. Annales I. 34.

³⁾ Bonfin, Dec. II. Libr. I.

⁴⁾ Chartuitius, Pray kiadása 148. I.

⁵⁾ Kovachich Script. Minor. I. 340. I.

⁶⁾ Mint regéllik, Herman, Szt. István nejével Gizellával jött, mint szegény lovag Norimbergből (Thuróczi II. Cap. 18., s azt hiszik, hogy az alapítja, s ennek nevéről kapja első nevét: Villa Hermanni; de ennek nevén kívül egyéb történeti alapját nem ismerjük. Eder, Schezaeushoz 23. I.

⁷⁾ Decretor. Libr. II. Cap. XIII.

⁸⁾ Jászay Magy. Nemz. Napjai I. 285. I.

⁹⁾ Tud. gyűjtemény 1834. I. f. 87. Hol az is ki van mutatva, hogy Imre nős.

veszteségét Szt. István sem soká élte felyül, s a nélkül hogy örököszt hagyhatott volna hátra, 1038 aug. 15-én, épp az napon, melyen harmincz nyolcz év előtt megkoronázák – a nagy király meghalt. Temetésénél ott állt az őt fájlaló nemzet, melyen Erdélyből is többen jelen valának ¹⁾.

21. §.

Péter és Sámuel királyok. (1038–1046.)

Szt. István örökös nélkül lett elhalása, s meg az, hogy a tronöröklés rendjét már eljén nem szabályozák, mindjárt kezdetben oly vizsályba sodorta ifju nemzetünket, mely több tizedig, Salamon kir. elmentéig, dulta a szegény hazát.

Nem annyiban a haldokló király, mint a magyar királyi véreket gyűlöelő neje, Gizella akaratjából, a korona Péternek, Szt. István egyik nőtestvére külföldön született fiának adatott ²⁾.

Péter a nemzetet, melynek trónára ült, nem igen kegyelte, kincseit külföldre kezdé takarítani, s az ország várait hivatalait németek és olaszokkal raká meg ³⁾. E mellőzötetés a nemzetet akkora ingerültségbe hozta, hogy felkelt, s Pétert 1041-ben megfutamtatá.

A győzelmes nemzeti párt, 1041 mart 22-én főnökét, Aba Sámuel nádort ⁴⁾, Szt. István sogorát helyezé a trónra. De nem soká bírhatá, mert a trónvesztett Péter király III. Henrik római császárhoz fut, mint kit azon korban minden római hiten lévő nyugoti király védnökének ismert: Henrik megkezdé az annyi bajt hozó beavatkozást, Magyarhonra serget küld, Abát megveri; később maga a császár is bejövén, 1044 jul. 5-én, elejteté ⁵⁾.

¹⁾ Bonfin, Dec. II. Libr. 1.

²⁾ Székely István krónikája, Krakkó. 162. l.

³⁾ Ant. Bonfin. Dec. II. Libr. II.

⁴⁾ Hogy Sámuel királynak nevezék s nem Abának, mutatják pénzei, melyeken: Sámuel Rex van írva. Első négy királyunk idejéből 1753-ban 2000 darab ezüst pénzt találtak, innen első királyaink pénzei nem oly ritkák, mint a későbbiek. L. Tud. gyűjtemény 1834. I. f. 40–47. l.

⁵⁾ Aba feletti nyomozódásokat l. Tud. gyűjt. 1834. VII. 3–16. l.

E győzelem után Henrik Pétert vissza helyezé ugyan a trónra, de nem a nemzet elpártolt szívébe; mert azon elvet, hogy Magyarhon a császár hűbéreül tekintessék, mint azt Péter oda ígérte, a magyarok elismerni sehogy sem akarák. A békétlenség újra felkelt. Viskó s vele együtt Gyula egykori erdélyi vezér fiai, Bua és Bukna, ¹⁾: hatalmas összeesküvést létesítnek. Következtében, vezérünk fiai vérpadon vesznek el; de azért a forradalom oda fejlődik ki, hogy 1046-ban Péter ismét kifutna, de nem lehet. Elfogák, s akkori szokás szerint, mint trónkövetelőnek, szemét kiszúrák ²⁾.

Mi történt e vizsály alatt Erdélylyel, meg nem mondhatjuk. Hihetőleg, a velünk szomszédos bessenyők, kúnok uralma alá került, kikkel az Erdély feletti háborut Szt. István függőben hagyta ³⁾.

Hogy e két király uralmát éppen minden nyomtalan ne hagyjuk Erdély felett, megjegyezzük azon hagyományt, miképp Aba király halálából Erdélynek két nevezetes családja fejlődött ki, az Apafi és Bethlen család, kiket Sarólta, Szt. István húga s Aba király özvegye, második házasságából hoznak le ⁴⁾.

22. §.

I. Endre. I. Béla királyok. (1046–1063.)

Az ó nemzeti párt Péter király buktával célját érte, Endre herceget, ki a Szt. István apja testvérétől származott, behozta, s I. Endre név alatt, 1046-ban, trónra ültette.

A diadalmas párt, azon hiedelemben, hogy mióta hitét elhagyá, szerencséje elhajolt: az új intézvények ellen felkelt, s azt kívánta, hogy Endre a papokat s idegeneket, engedje

¹⁾ Thuróczi P. II. Cap. 39.

²⁾ Székely Ist. krónikája 164. l.

³⁾ Szalai helyes gyanyitása, a gr. Mikó, Erdélyi Tört. Adatok I. kötetére tett bírálatában. Pesti Napl. 1856.

⁴⁾ L. Erd. Nev. Családai 10. 37. l. Ugy hiszik, második férje s így az Apafi-Bethlen család ős atyja, Cornes Vilmos francia lovag volt. P. Napló 1856. dec. 2. sz.

legyilkolni, s régi hitőket állítsa helyre. E kívánságban Vata, az Endrét behozók főnöke ment elől. Hajokat megnyireték, s pogány módra csak három fürtet hagyának ¹⁾. A vihar kitört, de Endre fegyvert ragadva gátat vetett, s egy rendelete által a scytha szertartásokat újlag eltörölvén, a keresztény vallást újra helyre állítja ²⁾.

Ez által Rómával kibékült; már a római császárral is szeretett volna, de ez császári jogot tartott a hazára.

I. Endre belátta, hogy III. Henrikkel csak kard fog dönteni. Hanyatló korában lévén, a bekövetkező csata intézésére testvérét, Bélát nézé ki, azon Béla herceget, ki Lengyelhonban magának személyes vitézsége által birtokat s hercegleányt szerzett vala,

I. Endre megírja Bélának: jöjjön be családostól, ossza meg vele birodalmát, s legyen következője ³⁾. S Béla herceg bejőve.

A király Bélát pompával fogadta. S tanácsot ülven, az országot 1049-ben három részre oszták: két része a királynak maradt; a harmadik a hercegnek ment ⁴⁾. Miből állt valósággal e harmadik rész? vajjon Erdély is folyvást e harmadik részhez tartozott: még nem derítettett fel egészen. A tények arra mutatnak, hogy e harmadik főrésze Erdély vala ⁵⁾.

E felosztás nem valami új gondolat, akkor így tett majd minden uralkodóház Európában, nem lévén más mód a királyi hercegek tartására. Azonban nálunk nem sikerült. Itt folytonos viszálynak veté meg alapját, mely a királyokat s hercegeket egymással szemben annyiszor csatasikra állítja; különösön hazánkat, mely a hercegek mellett nagy szerepet vitt, sok belháboruba sodorta.

¹⁾ Székely Istv. Krónik. 165. l.

²⁾ Neque heredem enim habeo, nec germanum praeter te. Tu sis mihi heres; tu in regnum succedas. Thuróczi, Chronic. P. II. Cap. 42.

³⁾ I. Andr. Edictuma §. 4.

⁴⁾ Diviserunt regnum in tres partes; quarum duae in proprietatem regiae suae majestatis manserunt; tertia vero pars in proprietatem ducis est collata, Thuróczi. Chr. P. II. Cap. 42.

⁵⁾ Thuróczi erről nem szól. Katona (I. 47.) szinte kétség, alatt hagyja.

A két fejedelmi testvér szépen kezdett élni. A rend helyreállt, az ország megerősödött. S mikor III. Henrik császár Pétert megboszulni bejöhett: a magyarokat a legjobban fegyelmezve találta.

1051-ben jöve meg Henrik először; de veszteséggel tére meg. Más évben ismét megjött: ekkor sem járt nagyobb szerencsével. E hadjáratnál történt, hogy midőn Henrik Posont a Dunáról, hajókról ostromlaná, a buvár Zothmund hajóit kifurta, elsülyeszté. Erre IX. Leo pápa közbejárására, a Henrik császár leánya és királyunk kis fia Salamon közt történt eljegyzés mellett, a béke 1052-ben megkötetett ¹⁾).

A külbéke helyre állt, a belbéke bomlott fel.

Endrének, ki magtalanágára alapítá Béla behívását, két fia született vala: Salamon és Dávid. De e még mind nem bontá fel az egyetértést, Béla még mind ott állt a csaták élén. Azonban Endre a hét éves Salamont 1058-ban megkoronáztatja, s az által a testvéri szeretet láncza is megszakadt ²⁾).

Herczegünk, ki a következés jogát kezében tartá, ki akkora hatalommal élt, hogy pénzt veretett: kijátszodva látta magát.

A koronázásra ugyan megjelent; csendesen volt. De a szertartásnál midőn azon mondatra jöttek: légy véreid ura! a herceg látszhatólag felindult. Az udvariak felhasználák: elmondák Endrének, s arra ingerlék, hogy Bélát megölesse.

Endre elvesztve, sőt maga ellen látva öccsét, a gyermek IV. Henrikkel, s Albert osztrák markgróffal titokban szövetséget köt. Könnyű volt velök szövetkezni, mert minden céljok csak az volt, hogy Magyarhon ügyeire befolyást nyerjenek.

Ekkor herczegünket Várkonyba magához hivatja. Béla megjelenik. Az előszobában egy hiv embere megsugja a király szándékát, miszerint ha rosszul választ, halál vár reája. Onnan belépik. A podágrás király karszékebe ült, előtte korona és kard. Felszólítja Bélát, hogy válasszon, s egyiket hagyja Salamon fiának. A koronában Magyarhon királysága, a kardban

Gr. Kemény József hasonlóan azt teszi. Nemz. Társ. 1830 195. l. Azonban Torma Józs. több adatok nyomán, a szöveg értelmében, meglehetősem tisztázta. Nemz. Társ. 1830. 38. sz.

¹⁾ Pray, Annal. I. 58. l.

²⁾ Thuróczi I. Cap. 44.

Erdély s a részek herczegsége volt képviselve. Béla a kardot választotta... S az ősz király nagylelkű öcscsének engesztelőleg nyakába omlott.

Azonban Béla az udvaroncok cselszövényeitől még se nyughatott. Miért 1059-ben Lengyelhonba fut, s nem soká 1060-lengyel sereggel lépett be a határokon.

A serget vezérlő Béla ott találta Endrét a német segítséggel ¹⁾. A Tisza partján összeütnek. A király serge nem állja a csatát, megfutamodik. A király is futna, de lováról lefordul... S ott vész el lovak patkójától ²⁾.

Béla 1061-ben megragadta a kormányt. Mielőtt megkoronázták volna, Vata fia, Jánus vezérlete alatt, a magyarok ősz vallásuk ügyében még egyszer felemelték szavukat, s nem kevesebbet kértek, mint a püspökök megkövezhetését, a templomok elronthatását, s a keresztények kiirtását. Az izgalom nagyra nőtt, s követelésöknek fegyverrel kívántak súlyt szerezni. Azonban az eszélyes herczeg a nép előtt Fejérvár kapuit bezáratá, s a benlevőktől három napi idő-haladékot kért; s a három nap alatt, rendbe szedte erejét, reájok ütött, s szét verte őket ³⁾.

Szomorító pártos jelenetnek mondanók, ha eszünkbe nem jutna, hogy épp ez időben a konstantinápolyi patriarka és a pápa között oly czivakodás folyt, mely a vallást szennyezé ⁴⁾; s mi a kereszténységben még nem elég erős magyarokat új vallásuktól sok részben idegenkedésre ingerelheté.

E mozgalom úgy látszik Erdélyre is kiterjedett. Hogy a székelység tevékeny részt vett, meglehetősen világos. Mint fennebb látók, szt. Istvánt nem annyiban a nép, mint a rabonbánok támogaták. A közbejött vallásos zavarok, s az, hogy a nemzeti pogány áldozó poharat, a nép érzülete ellen küzdő Sándor főrabonbán Budvárából, rendeltetése helyéről, mintegy kiragadta, s az ősvallás utolsó szertartásai megsemmisítésére

¹⁾ Joan. de Thurócz. L. II. Cap. 44.

²⁾ Bonfin, Dec. II. Libro 2.

³⁾ Thuróczi. P. II. C. 46.

⁴⁾ Lásd Fejér. Cod. Dipl. I. 370. sat. 1.

látszott törekedni: a székelységet, mely nap és vízimadásához még mind ragaszkodott, fegyverre kelté. De Béla sergei megjöttek, a fellázadt székelyeket legyőzték, s a győztes herceg oly intézkedéseket tett, mely a székely őskormányzatot nagy részben megsemmisíté. Ugy hiszik, Béla törle el a rabonbánságot s minden pogányságra emlékeztető alsóbb tisztséget; hihetőleg ekkor alakul a székelyföld egy megyévé, s kapja a főispánt vagy székely grófot az összes székely székek fölé, mely címet aztán a vajdák vettek fel ¹⁾. S hogy a pogányság emlékeit még gyökeresebben kiirtsa, Béla feldulatott minden emléket, mi őket a pogányhitre emlékeztetné, mint a hagyomány mondja, eltörle a pogány hangzatu faluk neveit ²⁾, s mint beszélik, a faluk neveiben az egész litaneát beirá a székelyföldre.

Mennyire volt veszélyben a keresztény vallás Erdély más részein, arra felelni nem bírunk; de hogy a nyugoti rész is alapos intézkedéseket igényelt, mutatja az, hogy a fejérvári apátság és káptalan mellé, még egy új apátság látszott szükségesnek, mely Kolosmonostorra alapittaték, bele a Szt. Benedek szerzet helyeztetett ³⁾, s hatalmas apátsággá fejlett, mely századokon át dominálta vidékét, s erődítvényének romjai még most is látszanak ⁴⁾.

A mint a lázzadás elvonult, a papság Béláhozai háládatosságból, mit sem figyelve arra, hogy Salamont is megkoronázta, 1061 végén, őt is királynak koronázá.

Miként I. Endre neki, ugy ő is oda adá fiainak a harmadrészt; s így Erdély kormánya Gejza és László hercegek kezébe került ⁵⁾.

Soha e két hon kormányán nemesebb három kebel nem

¹⁾ A székely krónika hoz ide részleteket, Székely n. Constit. 286–7. Mig hitele kétség alatt volt, (Kosa, Vajvodae Ms. Benkő Imago Nat. Sie. 39. l.) a rabonbánság megsemmisítését Szt. István korára tevék. E részletek igazolását, (L. uj m. Muzeum 1854 XII. 462–470. l.)

²⁾ Cseke (kézirati Scythiájában II. 124. 137. §.)még azt is tudni akarja, hogy Székely-Keresztur, melyet némelyek Szitás-Kereszturnak irnak, a kereszténység kezdetén Scythia-Keresztur nevet viselt.

³⁾ Fejér, Cod. Dipl. IV. III. 106. Szegedy, Synopsis, Vitae Regum 349 l.

⁴⁾ Erd. Régiségei.

⁵⁾ Thuróczi Chron. P. II. Cap. 47.

dobogott. Ha Béla sokáig él, Magyarhon felvirágozott volna. Ő nem csak azt akarta helyre ütni, mit a Szt. István halála utáni folytonos anarchia elsodort, hanem a szellemi fejlesztés mellett anyagi jóllétet akart a hazának. Mértékeket hozta be; a vásárt, hogy a szaporodni indult zsidóságot korlátozza, vásárnapról szombatira telte át. Különösen a pénzen kívánt segíteni, s minthogy az eddigi királyok pénzei az akkori európai pénzlábbal nem valának egyezők, azt a byzánczi pénzláb szerint kezdé veretni: alapját veté az arany és denárrali számításnak, mely századokig fenn állá ¹⁾).

Azonban belátó szellemének a hon nem soká örvendhete, pár évre Dömösön, melyben üle, trónja összedült, s az agg férfit 1063-ban halálos sebbel illeté.

23. §.

Salamon, I. Gejza, Szt. László királyok.
(1063–1095.)

Öt királya volt már a magyarnak: a négy utolsó erőszakos halállal halt el, s magát Szt. Istvánt is megakarák gyilkolni. A hatodik, Salamon is, már kerülte a hont. Nem csoda, ha kik itt következnek, oly tartózkodva nyujták jobbjukat a korona után.

I. Béla halálával, a derék király valamelyik fiát akarta a nemzet trónára ültetni. A három nemes herczeg, Gejza, László és Lambert, ahelyett, hogy rajta kapkodnának: Salamonnak vissza ajánlák a koronát. S így lett, hogy IV. Henrik császár Salamont, mint sógorát, mindjárt 1063-ban behozá, s Székes-Fejérvártt másodszer is megkoronáztatá.

Gejza és László, kik már atyjok életében Erdély herczegei, e nemes tettökért azt várhatták volna, hogy Salamon, ha haragudt is atyjokra, velök kibékül. Csalatkoztak. Mert a gyermek király a nemes herczegeken bosszut állt.

¹⁾ Arany pénznek már Szt. István törvényeiben nyomát látjuk, (Decr. Libr. II. Cap. 13). Béla a byzánczi aranyok mellé ezüst denárokat veret, melyekből 40 tett egy aranyot, még Turóczi idejében is. (Chronic. II. Cap. 54).

Herczegeink a hazában sem maradhattak, kifutottak, Lengyelhonba mentek, anyjok szülőföldre.

Boleslav herceg, mint rokonait, nem csak szívesen fogadta, sőt 1064-ben serget ada melléjük, s beindítá, hogy jogaikat követeljék. Bejöttek, s olly hatalmasan nyomultak elő, hogy jan. 20-án már a békepontok, s a békepontoknál fogva a hon harmadrésze, így alkalmasint Erdély is, kezökben vala.

Herczegeink most is lovagiasok: Gejza, hogy ragaszkodását újlag tanusítsa, most harmadszor – önkezével tette az érdemtelen Salamon fejére a koronát ¹⁾.

Salamon ennyi loyaltáson megszégyenülve, a hercegek jobbját elfogadta, mi a hazának nem kis hasznára szolgált. Nehány hadjáratot folytatának együtt, melyben mindig dicsőség kísérte lépteiket. Illyen volt az, melyet 1066-ban sógoruk, a dalmata király részére, s később 1069-ben a Magyarhonba beütött csehek ellen végeztek.

A következő évben nagyobb veszély fenyegeté a hazát. A bessenyők, kik ez idő után kúnok neve alatt jönnek elő történetünkben, s kik Moldvában lakván, Erdély birására hosszason vágyakodtak, újra be kezdenek ütni Erdélybe. E magyarfajta nép, mely ekkor még pogány ²⁾, a görög udvarral tart, s tekintélyes haderőről rendelkezett. 1070-ben beüt, Erdélyt végig rabolja, s a Meszesen át beront a Nyírségre; s a csehekkel foglalkozó hercegeink csak későre jöhettek elejükbe. Salamon király, Gejza és László hercegek Erdélybe teremnek, Kolozsvártól négy mértföldnyire, Dobokánál ³⁾ megállnak, s várják a kúnok visszavonulását. Thurócziaként hét napot vártak,

Mig itt várnak, s Erdély népét felkeltenék, a kúnok, egészen más úton, Kővárvidéke felé térnek vissza, s a Lápos vizén, Szamoson átkelve, a királyi sereg háta megett sebesen haladnak le Besztercze felé, emberek és barmok zsákmányolt csordáját vonszolva magokkal.

Azonban Fanciska kém meghozza e hir. Salamon felkelti seregét, utánok nyomul, s a Sajó szép völgyén beéri őket.

¹⁾ Thuróczi Chron. P. II. Cap. 47.

²⁾ Gergely pápának az esztergomi érsekhez irt leveléből látjuk, hogy a kúnok keresztényekké 1227 tájt kezdenek lenni. Jós. Benkő Milkovia I. T. 111. l.

³⁾ Bonfin Urbsnak írja, ma falu, hihetőleg Castrumat akart imi.

A király korán reggel sergeit szentséggel élteti, s a csatát elfogadni kész kún tábor ellen elővezérli. Megkezdik a csatát. Osul, a kúnok hetyke vezére ¹⁾, egyelőre számba sem véve sergünket, csak fiatalokat küld ellenök, hogy játszadozva verjék meg; de csak hamar megviszik a rémes hirt, hogy férfiakkal kell harcolniok ²⁾.

Osul a csata komolyságát belátva, sergét a közel fekvő hegyre vonja fel, mit Bonfin Cserhalomnak, Thuróczi Kyrieleisnek nevez ³⁾. A nevezetes helység ma is meg van, Cserhalmon a gróf Bethlenek szép udvara s tündérszép kertje áll a forradalomig; alatta ott fekszik Kerlés, egy kis szász falu ⁴⁾. Ide vonulnak fel, s magokat védelmi állapotba helyezék.

Cserhalom mondhatni magára áll a völgy felett, mit az ott elfolyó szilaj Sajó képez; törpesége, s a közeledők felőli meredéksége igen jó mellvéd volt a többire lovasságában bizakodó magyar tábor ellen.

A kúnok fegyvere inkább nyíl volt, mit különös ügyességgel kezeltek. S most a rohamat kísértő magyarság ellen a legnagyobb sikerrel használták... Kemény csata kél.

Végre a magyar bátorság győz. A nyílzáporon át megkezdik mászni a halmot. A mindig vakmerész király, lovan, a hegy meredekebb oldalán felront; a fontolóbb Gejza, Thuróczi-ként, a hegy lankásabb oldalán megy fel; s megindul a vérpatak.

László herczeg is ott küzd a sereg homlokán. A rohamnál négynek oszt szekerczéje halált, az ötödiktől nehéz sebet kap; s a mint sebesülten visszavonulna, egy kún levontét pillant meg, ki a legszebb zsákmánnyal, szép magyar hölgygel rohan tova.

Ekkor még a katolikus papok miként ma is a görögök, nősek, s csak néhány tized mulva kezdődik tilalma. Azért tehát ne ütközzenek meg olvasóim, ha Thurócziból olvassák,

¹⁾ A kúnok fejedelme Gyula. Thuróczi P. II. Cap. 49.

²⁾ Kerlés szomszédjában, Kentelke határán két sirdomb van, alkalmasint ezen előcsapat nyugszik itt. Erdély Régiségei. 274. l.

³⁾ Montis... qui ab incolis vocatur Kyrieleis. Thuróczi. P. II. Cap. 49.

⁴⁾ Leírását I. Kőváry, Erd. Ritkaságai 243. l.

hogy László herceg e hölgyet a váradi püspök ¹⁾ leányának vélte ²⁾, s nem gondol patakzó vérével, Zúg nevű lovát utána ereszti. S mikor látná hogy alig érheti be, kiáltja a leálynak, hogy ragadja meg a kúnt, s vesse magát a földre.

A leány eszmélt, s perczek múlva, hölgy és levente ott állt László lábánál. A nemes herceg, hogy egyenetlen csatát ne vivjon, maga is leszállt, szekerczéjével a kúnt lesujtá, s a hölgyet megszabadítá ³⁾.

Illy gyönyörű episod szövődött e csata folytába, mely a kún tábor teljes legyőzetésével végződött, s melyből csak igen kevés mentheté meg futással életét. Mit Vörösmarty, Cserhalom című hőskölteményében, oly szépen megénekelt.

A győzelem után hercegeink örömtelven kísérték Salamon királyt vissza Magyarhonba; s az ország öröme békében éltek. Azonban e békének, mely annyi dicsőséget szerze a hazának, nem soká örvendhettek. Salamon oldalánál egy nagyravágyó cselszövő ember emelkedett fel, a sváb eredetű Víd, bácsi ispán, ki minthogy király nem lehet, legalább is Erdély hercegévé kívánt emelkedni ⁴⁾. E férfi az általa rég élesztett féltékenységnek időt kapott lángot adni.

Az alkalmat 1072 hozá meg. A bessenyők vagy kúnok, most a görög császár sergeitől támogatva, a nyugottal szövethető Magyarhonra ütnek. Salamon király és Gejza herceg elejökbe mennek, nem csak kiverik őket, de egyszersmind a görög párt tűzfészket, Belgrádot is oly ostrom alá veszik, hogy feladásra került a dolog. A görög vezérnek Nikotesnek a jut eszébe, hogy magokat nem Salamon, hanem Gejza hercegnek adják fel; jól van: Gejza elfogadja, s őket szaba-

¹⁾ Thuróczi szerint nem volt a püspök leánya. P. II. Cap. 49. Megjegyezzük, hogy a váradi püspökséget Szt. László alapítványának tartják.

²⁾ Új adat arra, hogy derék Szalainknak igazza lehet abban, hogy Szt. Istvánnak a váradi püspökséget is lehet tulajdonítani. Szalay M. or. Története I. 99. l.

³⁾ Így írja le a szép költői szöveget Bonfin, Decad. II. Libro III. S megjegyzi, hogy mások szerint, a leány elvéve titkon lovagja fejszóját, maga sujtá le, mint ez Lászlóval hátrafelé harczolt. Thuróczi szerint a leány esdekelt volna a kún életiért. P. II. Cap. 49.

⁴⁾ Katona, Epitome chronol. I. T. 157 160. l.

don bocsátja. Erre a görög császár Gejzához, mint ki a feladás pontjait emberségesen megtartotta, követet küld, s barátságát sürgeté.

A császár e kitüntetése Víd fondorkodásai malmára jó vizet hajtott ¹⁾. Az álnok tanácsos Salamon féltékenységét felkölté, Gejzát második királynak festvén, addig ismételteté a két kard és egy hüvely képletét: míg Salamon nagy titokban Gejza vesztét határozattá tevé.

Azonban a terv Gejzának fülébe jó, Gejza és László hercegek sergeik kezébe teszik le sorsukat. A két tábor a szabolcsi téren találkozik, 1074 febr. 26-án, kemény csata fejlik ki, mit Gejza elveszte. De ott állt még László herceg egy más sereg élén a Duna partján, Gejza serge romját azzal egyesíti, egyesülten megtámadják Salamont: a királyi serget tönkre teszik, Víd maga is elbukik, Salamon király pedig kifut a honból sógorához ²⁾.

A győzelmes sereg, melyben Erdély is képviselve volt, Gejzát királynak kiáltja; de a nemes herceg, ha Salamon le nem mond, nem fogadta el. Szép jellem, mit még inkább kiderít az, hogy Dukás Mihály görög császárral (ur. 1071–78.) oly viszonyban áll, hogy neki koronát küld, hogy magát megkoronáztassa, azt a koronát, mely a magyar szt. koronának most alsó részét teszi ³⁾. De Gejza nem tette fel, nem akarta Magyarhont eldarabolni. Azt hitte, hogy miután Víd elesett, a huszonegy éves királylyal kibékül, s elférnek a széles hazában.

Ő ha békült volna is, nem akartak a főpapok, szítatta a hatalmas VII. Gergely pápa, ki a római császárok hatalmát minden áron megtörni akarta. Már 1074 mart. 14-éről Gejzának mintegy kezét ad ⁴⁾; s később, midőn IV. Henrik császár Salamont fegyverrel akarná behozni, visszavonulásra kényszer-

¹⁾ Thuróczi P. II. Cap. 51.

²⁾ Katona, Epit. Chronol, Reg. Hung. Transilv. I. 163.

³⁾ E koronát mint felirata mutatja, Gejzának mint a magyarok kisebb királyának küldé. Gyaníthatólag Dukás Gejzából erdélyi kis királyt kívánt volna csinálni, egy második magyar királyságot. L. e koronát bőven leírva, Budai Esaiás Magyar. Histór. I. 90–95. l. Legújabb, leghitelesebb leírását, rajzait Mittheilungen z. Erf. und Erhalt. d. Baudenkmale 1857. aug. füzet.

⁴⁾ Fejér, Cod. dipl. I. 420.

rité; s Salamont pedig azért, hogy Magyarhont a császár alá veté, megdorgálá ¹⁾). És Géjza – király leve.

Hogy a pápa e hatalmát megfoghatóvá tegyük, figyelmeztetni kívánjuk olvasóinkat, miképp ezt azon VII. Gergely pápa tevé, ki a papi nötlenség behozatalával a papságot, s a főpapok kinevezése jogának a Magyarhonton tul eső királyok kezéből a pápáéba ragadásával, a pápai hatalmat oly hatalmassá tette, hogy a császár, mint bűnbánó, mezitláb állt a pápai ablak alatt.

Gejza király lőn, 1075-ben, még pedig a pápa ohajtásához képest nem királyka, nem a császár hűbérnöke, hanem önálló király ²⁾). Az erdélyi és magyarhoni érzelmek, érdekek, trónra léptével egyesültek. Hogy ő egyesítette volna nyert koronáját a Szt. Istvánéval, a történet se ellene, se mellette nem szól. Azonban a két korona jelenleg is látszó összeillesztése azt igen szépen jelképezi, hogy Gejza a hercegi koronát a királyénak, a byzánctit a rómainak, az erdélyit a magyarhoni-nak, a szó teljes értelmében alája rendelte. S ha nem ő egyesité, hihető, koronájának az ő korona alá tétése ennek lehet példázata. Elég, hogy általa s alatta a hon visszanyerte nyugodalmát. Események nélkül, de szépen folyt országlása. Erdélyre vonatkozó más intézményét nem ismerjük, mint hogy 1075-ben, a romjaiban sem létező Turda vár mellett, bizonyos sőt, s a tordai zaboslovásári sokadalom jóvedelmét a garánvölgyi apátságnak adományozta ³⁾).

Két év mulva, 1077 apr. 25-én, a nemzet bánatára meghalt, két fiat Kálmánt és Álmost hagyván maga után.

Gejza halálával hercegünket, Lászlót, hívák Magyarhont trónára. A herceg, ki később szentek közé soroztaték, elfogadta a kormányt, de nem a koronát: sokáig csak mint herceg kormányozta. S mikor sem Salamon lemondani, sem a ma-

¹⁾ Fejér. I. 421. ²⁾ Fejér Cod. Dipl. I. 423.

³⁾ Torda e várához l. Erd. Régiségei. Fejér I. 437.

gyar nemzet őt visszahelyezni nem akarná, elfogadta ugyan a koronát; de nem viselte, hanem mint a hagyomány mondja, csak maga előtt vitette ¹⁾).

Az ország harmadrészét Álmos herczeggel, a Gézja fiával osztá meg ²⁾).

Országglása békés volt, csupán Salamon törekvései nyugtalaníták, mert többi hadjáratai inkább diadalmenetek.

Föllépésekor Salamon életét akará veszélybe sodorni, miért is őt Szt. László Visegrádba záratá; s csak a következő évben, Szt. István szentté tételése ünnepe alkalmával bocsátá szabadon. Ki erre kiment a kúnokhoz, kiket Kerlésnél néhány év előtt megvert, s Erdélyt nekik ígérte, ha trónába visszatesszik ³⁾. Kuthen kún vezér be is jött; de veszteségére. László elejökbe ment, őket kiverte. S csak ezután következett be, hogy a nyugtalan Salamon a kún táorból a Duna partján eltűnt, s a történet láthatáráról végképp lelépett ⁴⁾; s vissza adta a honnak rég ohajtott nyugalmát. László, veszélyes vetélytársa elbukta után, még néhány évet uralkodott, s hozzá láthatott a Szt. István halálától annyit zaklatott nemzet ügyei rendezéséhez.

Mi volt ez ember hadban, két hadjázatát említem meg. Egyiket tartá 1091-ben, Horvátország érdekében, mint a hol sógora, Zvonimir fejdelem, meghalálozott: nőtestvére jogán a görög császár véduralmától elszakasztván, a magyar koronához ragasztá.

A mást Kopules kún vezér ellen folytatá, 1092-ben, ki Erdélyt kirabolván, beütött Magyarországra ⁵⁾. László felvette táborát, ellenek ment, s őket a Temes vizénél megverte. S

¹⁾ Katona így magyarázza Thuróczi szavait. *Epitome Chronologica*. I. 177. l.

²⁾ Sokan, mint Katona és kortársai Szt. László fiának hívék. Szalai ki-mutatja, hogy a Gézjáé. *Története* I. 172. l.

³⁾ Thuróczi P. II. Cap. 26.

⁴⁾ A hagyomány szerint azután remete lett. S végre Polában, Istriában, temettetett el. Erdélyben, Brassó mellett egy barlangat Salamon várának hi-nak, s azt hiszik, az itt bujdosott Salamon királyról. L. Kővári, *Erd. Ritka-ságai* 99. l.

⁵⁾ E számot némelyek, mint Haner 1088-ra teszik. Katona után tettük ez évre. *Epitome. Chron.* I. 189.

mikor más évben Ákos kún vezér az itt maradt foglyokért jött, Ákost a sereg szemeláttára párviadalban ejtette el, s a csatának véget vetett.

Bár mi nagy volt csatában, lelkének súlypontja mégis a vallásosság volt. Több püspökséget, monostort, templomot állít: Erdélyben a kolosmonostori apátságot több faluval gazdagítja ¹⁾. Erdély más püspökségét, a Milkovioit, mely alá a székelység, s szászság nagy része tartozott, s mit a kúnok a fennebbi években elrontottak vala, 1092-ben helyreállítá ²⁾.

Ugyan ez év (1092) juniusában Szabolcson gyűlést tart, melynek végzései azon kor szokásaira sok fényt derítenek. Látjuk belőlök, miképp azon korban papjaink, görög szertartás szerint, nősek ³⁾; meghatározzák, hogy ki innepnapokon vadász, kutyáit és lovát veszítse ⁴⁾; meg, hogy a parázna nőt a férje megölhesse ⁵⁾; továbbá hogy a kik pogányok módjára tovább is berkekben, kútfőknél, szikláknál áldoznának, ökörré büntetessenek ⁶⁾. Az ártatlanság kimutatására gyakorlatban volt tűz és víz próbát törvénybe ígtattatják. ⁷⁾. A bűjt, mint büntetés, még mind alkalmaztatik, de az ökör-büntetés helyett, a pénz-büntetés már gyakrabban fordul elő.

Mily lábon állt a vagyonszűkörség, Szt. Lászlónak más évben Pannonhalmán hozott ⁸⁾ törvényei szintén világos szinben tüntetik fel. Hogy a rablás el lehetett terjedve, bizonyítják a kemény törvények, melyek a szabad embert tíz denarért felakasztották, a szolgáló népnek pedig orrát vágták le, vagy

¹⁾ Katona, Hitór. Crit P. II. 667. l.

²⁾ A milkovioi püspökség egyik talánya Erdély történetének. Benkő József szerint Moldvában, a Milkó vize mellett feküdt, Erdély szélén. Alapult a IV. században. Erdély keleti része hozzá tartozott, s csak a nyugoti Fejérvárhoz... Benkő, Miklovia I. T. 85. lap.

³⁾ Decr. S. Lad. Libr. I. Cap. 1–4;

⁴⁾ Decr. I. Cap. 12.

⁵⁾ Decr. I. Cap. 13. 20. oly bűn azon időben, hogy az ily nőt lovak farkán négyelék szét, vagy élőfák ágain szaggatatak el. Bonfin dec. II. Libr. 2.

⁶⁾ Decr. I. Cap. 22.

⁷⁾ I. Cap. 28. E tárgyban Martinuzzi 1550. Kolozsv. egy könyvet adott ki ily czimvel: Ritus explorandae veritatis sat. példák nyomán, melyeket a váradi főtemplom levéltárában tanált.

⁸⁾ Szegedi, Synopsis vitae Regum 119.

megvakították; szabad és szolgáló ember egy tyukért egy szemet vesztett el ¹⁾. Kezdődik a nyomozás falukra ²⁾, mi Erdélyben korunkig divatozott.

Ilyen vala László király a törvényhozás mezején; milyen volt harcban s vallás körül, azt is vázoltuk. Szt. István után az Árpádok közül, az ő emléke legnépszerűbb a nemzetnél. Nem ok nélkül tévők szentté holta után, mert a nép a legszebb legendákat az ő nevéhez köti. Az erdélyiek közül kettőt említnünk meg. Egyik szerint, Torda körül a pogány kúnokkal csatát vesz, üldözőbe veszik; Szt. László Torda mellett, köszirt lánczon veszi futását; s midőn majdnem beérték, segínyt esd az egetől: a köszirt ketté reped, ő átugrat, s közte s a kúnok között száz ölnyi mély és magas repedés támadt, – a festői Torda-hasadék. – A más rege szerint Gyerővásárhelynél ismét csatája van, a megszalasztott kúnok aranypénzeket kezdenek szórni, bogy az üldözőket szedésével foglalatoskodtasák: Szt. László felemeli imáját, s a p é n z e k k ö v é váltak ³⁾.

Igy festi nálunk a néphagyomány mint élt csatázott derék királya. Szép férfi volt, egy fővel magasabb mint kortársai, e magasságban szelleme is részesült. Hadjárat közben halt el, 1095 jul. 29-én. Nagyváradra hozák, hol sirja századokon át eskühelyül szolgált.

24. §.

A kereszt-hadak kezdete.

További tájékozásul, egy tekintetet kell vetnünk Európa akkori eseményeire.

A papság lévén a kor irányadója: azon elvet állítá fel, hogy minden korban egy világbirodalomnak kell létezni; s most a keresztény világ birodalom van hivatva ezt elfoglalni, a pápa személye alatt.

A pápa folyvást teremti a királyságokat, kiket vasaljainak néz: így lesz királysággá a XI. században Csehország, Lengyelország, melyek nemzetünk történetével gyakran kapcsolatba jönnek.

¹⁾ S. Lad. decr. Libr. II. Cap. 12. 14. Decr. Libr. III. Cap. 4–13.

²⁾ Decr. Libr. II. Cap. 9.

³⁾ L. E regéket, Kővári, Történelmi Regék. Kolozsv. 1857. 116. l.

⁴⁾ S. Lad. Decr. L. I. Cap. 27. 30.

Nem volt sajtó, minden tudomány: politika, philosophia, történet, egyházi szempontból vétetett. A papság volt azon kor történése, philosophusa, költője, tudósa: minden talentom köztök olvadt fel. Az iskolák igen gyérek, népiskolákról szó sincs.

Azonban egy világesemény rázta fel Európát, mely az akkori gondolkozásnak egészen új láthatárt nyitja.

A VII. században a mahumedanizmus a keresztények által lakott földet fenyegetni kezdé. Európa felé nyomul. Spanyolhonban államot alkot. S Jerusálemet, s vele idvezitőnk sirját elfoglalják.

Ez esemény bántá a keresztény kebelt. VII. Gergely pápa már 1074-ben gondolkodott, hogy vissza kellene fegyverrel is foglalni ¹⁾; de a fegyverre-keles mégis halála utánra maradt.

A hatalomra vergődött papság 1094-ben Conciliumot tart, a török ellen a kereszties hadat kimondják, vezéreül László királyt kiáltják ²⁾, s kereszt hadat kezdenek prédikálni egész Európában.

S mikor a kereszthadjárat a XI. század végén megkezdődött, senki se gyanítá, hogy az még a XII. s XIII. században is tart, s hogy az Európa polgári szerkezetét egészen új alakba önti. Európa és kelet surlódásba jött. A tudományok, ismeretek, gondolatok, érzemények lendületet kaptak; az első csapat mint barbar lépett ki, az utolsó mint civilisalt jött haza.

Folyama alatt nálunk s Angliában alkotmány keletkezik. A kis hűbéresek tönkre mennek; szabad polgárok állnak elő. A mozgás közlekedést, ipart, kereskedelmet teremte. A surlódás miveltséget, az ismerkedés szabadságvágyat idéze elő. Itt érintkezett először egy célra Európa.

25. §.

Kálmán II. István II. Béla király.

(1095–1141.)

A derék László király után, trónra Kálmán király lép ³⁾, egy természetben rút, de lélekben szép férfi, korának egyik legfelvilágosodottabb embere, miért őt könyves Kálmánnak nevezék.

¹⁾ Székely Istv. krónik. 171. l.

²⁾ Fejér, Cod. Dipl. I. 416. Thuróczi, P. II. l. 49.

³⁾ Ki fia volt Kálmán, sokáig vita alatt állt. A mult századi tört. buvá-

Ez időben azon részeket, hová Horvátország is tartozott, Álmos herczeg birta.

Kálmán király felléptekor nyugoti Európa II. Orbán pápa ösztönzésére már talpon állt, hogy Palestinába induljon: 1096 tavaszán a száz ezerekre menő keresztések, apró táborokra oszoltan, megis indultak. Egyik tábora a Duna mentén le, Magyarországon át, akarta utját tovább folytatni.

A magyar nemzet még mind nem ragaszkodott vallásához annyira, hogy kereszthadjáratra lelkesüljön; sőt egyrészt elszakadva a római pápától a schisma antipapájával tartott ¹⁾. Pedig itt is folyt a papok részéről az agitatio. Egy ily körlevél példányát látjuk azon okmányban, melyben a Moldvában feködt milkoviai püspökség, mely állítólag a székelyek eleiért állított, Lőrincz püspök aláírásával, a háromszéki székelyeket kereszthadra szólítja fel, kijelelvén, hogy főleg fiatalok menjenek, de kiköti, hogy mind a két, ugymint a lófő ²⁾ és gyalog rendből ³⁾. Honnan azt következtetik, hogy a székelyek közt, ekkor még több rend nem volt felállítva.

Hogy részt vett volna a székelység, nem hiszem; mert (1096) a nyomuló kereszthadak Magyarországon a népet rabolni kezdék, miért Kálmán király fegyvert húzott ellenök, s néhány csapatot leverve, a végsőt legnagyobb fegyelem alatti átvonulásra kényszeríté ⁴⁾. S e mellett, nem szabad felednünk, hogy a király és pápa közt az investitura joga felett, hosszas és kemény vita folyt, mi csak később végződött be ⁵⁾.

rok Szt. Lászlóénak állíták. A székely krónika, s azt helyeselve n. a. Kovács István is e véleményt pártolja. Nemz. Társalk. 1833 II. 308. Hogy Gejza fia volt L. egy tüzetes értekezést, Tud. gyűjtemény 1826 IV. 54. sat. I.

¹⁾ II. Orbán pápa inti Kálmánt, hogy az elszakadtakat térítse vissza. Fejér, Cod. dipl. II. 13. I.

²⁾ A lófő székelyeket lovasoknak tartjuk közönségesen. Horvát István roppant idézetekkel mutogatja, hogy a lófő a lófejű Scythák nevéből lett, kik a görög és római történetben, mint igen nevezetes Scythák jönnek elő. Tud. gyűjt. 1834. II. 210–24. I.

³⁾ Első Erdélyt illető ismeretes oklevelünk, s mint hitelest kiadák: Fejér, Cod. dipl. II. 16. Katona Hist. Crit. V. 530. Benkő, Milkovia I. 55. – Schlözer hitelességét megtámodta. Többen kikeltek Schözer ellen, de az ügy még döntetlen. L. Kállay, Szék. nemz. Eredete 97. sat. I.

⁴⁾ Thuróczi. P. II. C. 60. Katona, Epitome I. 213. I.

⁵⁾ 1106-ban Kálmán engedésével, mi a pápák hatalmát megerősíté. Fejér, Cod. Dipl. II. 45. I.

Különbenis Kálmán belügyeivel is eléggé el volt foglalva; mert Álmos herczeg zavart támasztott ellene, mi e reformokkal bajlodó király ellenében könnyen sikerült. Hogy véget vessen, 1100-ban országgyűlést hívott össze, hol Szt. István törvényeit revisio alá vette, s egy sereg igen becses és kiható törvényt hozott, melyek azon kort igen szépen jellemzik; miért is némelyeket megemlítünk.

E törvények közt elől említjük azt, hogy a megyegyűléseknek alapját látszik vetni ¹⁾; hogy a börtet rendesen tartassák, halastókról rendelkezik ²⁾; a szőlő már eléfordul ³⁾; a koborló népnek, miután a király valakinek elajándékozta, feje tetjét megberetválni rendeli ⁴⁾; a boszorkányokat Szt. István és László törvénybe igtatta volt: Kálmán, minthogy boszorkány nincs, megtiltja, hogy emlékezetbe is hozzák ⁵⁾; a papoknak megtiltja hogy kihányott ködmen vagy dolmányban, zöld mentében, szines csizmában, s többeféle világi öltözetben ne járjanak ⁶⁾; valamint a nyugoti egyház rendeletei értelmében a papi nőtlenséget is megalapította ⁷⁾; a keresztények temetkezését a czintermekbe vitte ⁸⁾; a zsidók lakását a püspöki székhelyre szorította ⁹⁾; az ökrön kívül egyéb állat kivitelét megtiltotta ¹⁰⁾.

Kálmán a hon belügyeit rendezve látván, nagyobb tervekhez látott. Ismerte már Nagy Péter czár azon ohajtásának horderejét, miszerint országának tengerpartot ohajtott: tengert akart szerezni a magyarnak. Az Adriai tengerre veté szemét, mi Dalmatia meghódítását tevé szükségessé; kézrekerité; s midőn Álmos herczeg megvédeni nem bírta, közte s a király közt oly egyenetlenség támada, hogy 1107-ben a herczeg Németországba futott, s más évben, V. Henrik császár sergeivel téré meg. Fenyegető helyzet oly császárral szemben, ki serge hatalmát még a pápával is elég merész volt éreztetni; de Kálmán politikája győzött, béke egyenlítő ki a keletkező viszályt ¹¹⁾.

Álmos herczeg 1110-ben Palestinába megy. Csakhamar

¹⁾ E gyűlésezés, a papi és világi igazgatás elválva nem lévén, püspöki megyék szerint kezdődött. Coloman. Decr. Libr. I. Cap. 2. 37.

²⁾ Libr. I. Cap. 16. ³⁾ Libr. I. Cap. 17. ⁴⁾ Libr. I. C. 41. ⁵⁾ Libr. I. C. 57. ⁶⁾ Libr. I. C. 70. ⁷⁾ Libr. I. C. 73. ⁸⁾ L. I. C. 75. ⁹⁾ L. I. C. 77. ¹⁰⁾ Libr. II. C. 9.

¹¹⁾ Thuróczi P. II. C. 62.

visszatér, s ellenségeskedéseit újra folytatja. Kálmán betegeskedni kezd, s hogy fiának a trónt az ellene folyvást fondorkodó Álmos ellenében biztosítsa, nagy eszközökhöz nyúl: fiát, a 12 éves Istvánt, 1113-ban megkoronáztatja; Álmos herceget pedig és fiát, Bélát, megfogatja, s mint trónkövetelőket, azon kor görögös büntetése szerint, szemek világától megfosztatván, a dömösi klastromba záratá ¹⁾).

Különben Kálmán egyike volt legnagyobb királyainknak, minek tüzetes bebizonyítása Magyarhon történetéhez tartozik. Erdélyre nézt kevés nyomot hagyott fenn. Emlékezetes mégis, hogy alatta jön elő Erdély legelső ismeretes püspöke, Simon ²⁾, ki 1106-ban jelenik meg, s 1113-ban Mercurius, erdélyi fejdelemmel, egy oklevelet irnak alá ³⁾. Őt követé Villár püspök, ki 1113-ban részt vett azon gyűlésben, melyet Lőrincz, esztergomi ersek, a papságtól nem igen szeretett Kálmán ellenében tartott ⁴⁾).

A nagy király 1114 febr. 3-án hala el; tizennyolcz évet uralkodott.

Ha igaz az, hogy a családi nemes vér koronként culminál, s ismét visszaesik: itt egy ily példa merült fel.

A derék Kálmán meglehetősen gyenge fiat hagyott maga után, ki 1114-ben II. István név alatt jön trónra, ki mint fiatal könnyelmű, mint férfi buja és kegyetlen ⁵⁾).

Mint tizennégyéves lép trónra, s mig felnőtt, az országot a honnagyk kormányzák.

Uralkodása baljóslatokkal kezdődött, mert atyjának Dalmatiában tett vivmánya egy részét a velenceziek kezébe ejté.

Később, 1116-ban, Vladisláv, cseh fejdelemmel tart találkozást a hon határán, melynek a lett volna célja, hogy ba-

¹⁾ Thuróczi P. II. C. 62.

²⁾ Fejér, Cod. dipl. II. 43. 58. 1.

³⁾ Sieb. Quartalschrift I. 194. Princeps ultrasilvaniensis Fejér, II. 43.

⁴⁾ Erdély püspökeire I. Ant. Szeredai, Praepositi Alb. Series Episcoporum Trans. 1791. Seiwert, Siebenb. Quartalschrif. I. Jahrg. 2–4füz. II. Jahrg. 404.

⁵⁾ Székely István krónikája 172.

rátságosabban váljon el a két fejedelem mint összejött; s egészen megfordítva ütött ki. Mindketten fényes kísérettel jelentek meg, II. Istvánnal feles bessenyő és székely ¹⁾ vala jelen, kik a csehekkal oly surlódásba jöttek, hogy a két disztábor mondhatni szertefutott. S később, megtámodtatás lőn következménye.

Majd könnyelmű hadjárathoz fog. Vladimírko, orosz herceg, testvérével Rosztizlávval egyenetlenkedésben élt, az első Istvánhoz sietett, segítségére hitta. Megjelent, de mikor Kiew előtt állnak, a táborban lévő főurak kinyilatkoztaták a királynak, hogy ők térnek vissza, s véroket idegen ügyben nem ontják ²⁾. István király ebben Álmos herceg kezét látta, visszatért, kegyetlenségeket kezd az ellentmondókon elkövetni. Mit miután herczegünk meghall, Erdélyen keresztül kifut a hazából a görög császárhoz, fiát Bélát pedig itt hagyja, Felicián erdélyi püspök oltalma alatt ³⁾.

István a herczeg jószágait elkoboztatta, s személyét is felkéréte a görög udvartól; de Comnenus János, görög császár, megtagadta azt.

A megtagadásra a király sereggel indula a görögök ellen. Belgrádot bevette. Azonban a hadjárat folyama alatt Álmos herczeg meghal: a vizsály oka eltűnik, s királyunk s a császár 1129-ben a békét megkötik.

Kevés idő tölt el, II. István gyengélkedni kezd, utódról gondoskodik; s mikor gyermeke nem volna, nem senkie, kire hagyhassa a koronát: csak eléhozák az apja által megvakított Bélát, Álmos fiát, kit ő holtnak hitt, mert Álmos bukta után a pécsváradi kolostorba rejtették. Végtelenül megörvendett: udvarába vevé, s következőjének hagyá. S a fiatal király, ki szenvedélyeinek határt vetni nem tudott, betegeskedésében bibora helyett barátruhát adatott magára.. Miután kimerült, szenteskedéshez fordult: így hala el, 1131 elején.

¹⁾ Thuróczi, Chron. P. II. Cap. 63. Hogy nem a mi székeleink voltak, hanem a magyarhoni határőrök: kimutatja Jerney, Útazása I, 255. I.

²⁾ Schmidt Ep. Strigon. I. 55.

³⁾ Thuróczi, P. II. C. 63.

II. vagy Vak Béla 1131 apr. 28-án trónra jő. A pap-ság, mert nevendéke volt, örvendett fellépésén; a főurak, kik megvakittatásába befolytak, féltek a jövőtől, s azon gondolkodtak, hogy Borist, Kálmán törvénytelen az eltaszított Predzlava orosz herczegnőtli fiát hozzák be a trónra.

A világtalan király alatt erélyes neje, Ilona, Uros szerb fejdelem leánya, ragadta meg a kormányt. S míg a főurak gondolkodnak: ő 1132 Aradra, hová atyja közel esett, országgyűlést hirdet; s mikor össze volna gyűlve, szerencsétlen férjét s gyermekeit karján vezetve a gyűlésbe lép. Főlemeli szenvedélyes szavát, reá mutat a világtalan királyra, reá a világtalanság szerzőire a padak között. S olly, ingerültségbe hozza a nőfájdalom a királyáért annyit lelkesült magyart, hogy a nép berohant, s ott helyben 68 nemest felkonczoltak, s javaikat szent czélokra elkobzák ¹⁾.

A sértettek Borishoz futnak. Magyarhonba hozzák. A harcz kitört. Észak apró fejdemei királyunk s Boris közt megoszoltak, fegyvert ragadtak. Míg 1134-ben II. Béla Péter erdélyi püspöket fényes ajándékokkal, többek közt két fejér lóval, melyek nyergét 26 mark arany nehezíté, Lothár császárhoz küldé ²⁾, ki a békét közöttük helyreállítá.

II. Bélának Erdélyre kiható intézkedései közül alig ismerünk többet, mint hogy 1138-ban egy oklevélben, – mely a demesi prepostság szolgáló embereit névszerint megemlíti, s így nyelvészeti tekintetben igen becses – Erdélyből az említett kolostor részére sót és vadbőröket rendel ³⁾.

Mikor uralkodása tizedik évében járta, meghalt, 1141 febr. 13-án. Rámát, Szervia egyrészét, ő ragasztá Magyarhonhoz, s vivé be a magy. kir. czimek közé.

¹⁾ Thuróczi P. II. Cap. 64. Bonfin Dec. II. Libr. 6.

²⁾ Siebenbürg. Quartalschrift I. 196 és V. Jahrg. III. Heft. Szeredai Episc. Trans. 3.

³⁾ Okl. Fejér, Cod. Dipl. II. 104. 1.